

KRİTİK/KİLİT DENETİM KONULARININ BIST 30 VE DOW JONES 30 ENDEKSLERİNDEKİ İŞLETMELERİN DENETÇİ RAPORLARI ÜZERİNDEN KARŞILAŞTIRILMASI

Öğr. Gör. Dr. Özkan SARISOY*

Makale Gönderim Tarihi : 21.01.2021 / Kabul Tarihi : 09.03.2021

Makale Türü: Araştırma

ÖZ

Bağımsız denetim faaliyetine yönelik yakın tarihimizde özellikle denetçi raporu üzerinde önemli değişiklikler söz konusu olmuştur. Dünyanın farklı bölgelerinde benzer amaçlarla ele alınan bu değişikliklerle denetçi raporuna yeni bir bölüm eklenmesi ve bu sayede denetçi raporundan hareketle karar alan kesimlere daha fazla bilgi sunulması amaçlanmıştır. Genel olarak literatür bu bölümlere yönelik olumlu yaklaşımlar olduğu konusunda kanıt sunmakla birlikte, bilgi değeri bakımından bazı eleştiri ve önyargılar da bulunmaktadır. Bu çalışmada öncelikle Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) uygulamaya giren 'kritik denetim hususları- (CAM)' ve ülkemizde uygulamaya giren Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu'nun (IAASB) 'kilit denetim konuları- (KAM)' kuramsal olarak karşılaştırılmış ardından iki ülkede yayınlanan denetçi raporları üzerinden karşılaştırma yapılmıştır. Genel olarak ülkemizde daha fazla sayıda KAM bildirim yapıldığı, KAM bildirimlerinin daha uzun metinlerden oluştuğu ve bildirilen CAM/KAM konuları arasında kategorik farklar olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kilit Denetim Konuları (KAM), Kritik Denetim Hususları (CAM), Yeni Denetçi Raporları

JEL Sınıflandırması: M42

* Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, osarisoy@nku.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2226-0191

ANALYSIS OF THE AUDITOR'S REPORTS OF BUSINESSES IN BIST 30 AND DOW JONES 30 INDEX IN TERMS OF CRITICAL/KEY AUDIT MATTERS**ABSTRACT**

There have been substantial changes during the current period regarding the independent audit activity, especially on the auditor's report. A new section has been added to the auditor's report with these changes, which are handled with similar purposes in different parts of the world. In this way, it was aimed to provide more information to those who make decisions based on the auditor's report. Although there are generally positive approaches to the new information sections, there were some criticisms and prejudice regarding information value. Firstly, in this research, 'critical audit matters (CAM)' in the U.S. and 'key audit matters (KAM)' in Turkey were compared theoretically. Then, a comparison was made over the auditor's reports published in the two countries. According to the research results, more KAM statements were made in Turkey have been identified, and KAM sections were consisting of lengthy text. Besides, differences were found between the reported CAM/KAM section categories.

Keywords: Key Audit Matters (KAM), Critical Audit Matters (CAM), New Auditor's Report

JEL Classification: M42

1. GİRİŞ

Bağımsız denetim faaliyeti birçok mesleki faaliyette olduğu gibi belirli amaçlar doğrultusunda fayda sağlaması amacıyla gerçekleştirilmektedir. Bu faydanın neler olduğunu belirten hususları ifade etmek mümkün iken bu faydanın ne derece yerine getirildiği ya da bunun nasıl ölçüleceğini ifade etmeye yönelik somut hususlardan bahsetmek görece daha zordur. Denetim faaliyeti çerçevesi standartlarla belirli bir faaliyet olmakla birlikte, faaliyet standartlara bire bir uyum ile sürdürülse de sunulan hizmet birçok nedenden dolayı kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap veremeyebilir. Yani denetim faaliyeti ne kadar 'kaliteli' bir biçimde yürütülürse yürütülün eğer bu faaliyet kullanıcılara, onların ihtiyaç duyduğu biçimde aktarılamıyorsa kendisinden beklenen 'faydayı' doğru bir biçimde sağlayamamış olacaktır.

Denetim faaliyetine yönelik eleştiriler genellikle denetim faaliyetinin çıktısı olan denetçi raporu üzerinde; yeterince bilgi vermemesi, standart dil içermesi ile özgün bilgiden yoksun olması gibi hususlar etrafında şekillenmiştir. Bu nedenledir ki yakın tarihimizde denetim faaliyetinin daha fazla 'ihtiyaca uygun' hale getirilmesi konusunda çalışmalar söz konusu olmuştur. Bu değişikliklerin kullanıcılara doğru bir biçimde aktarılabilmesi için denetçi rapor formatında da önemli değişiklikler olmuştur. Bu değişikliklerin başında IAASB tarafından ortaya konan denetçi raporunda yeni bir bilgilendirme paragrafını zorunlu tutan ISA701 Kilit Denetim Konuları (Key Audit Matters- KAM) standardı gelmektedir. Bununla birlikte ABD'de IAASB'nin çalışmaları ile paralellik arz eden ve benzer şekilde denetçi raporunda yeni bir bilgilendirme paragrafına yer veren Kritik Denetim Hususları (Critical Audit Matters- CAM) uygulamaya girmiştir. Genel olarak yatırımcının ihtiyaç duyduğu bilginin sunulmasını amaçlayan bu

yeni bölümlere ilişkin müspet yargılar bulunmakla birlikte birtakım endişe ve eleştirel yaklaşımlar da söz konusudur.

Bu araştırmada ülkemizde de uygulanan IAASB'nin KAM bölümü ile ABD'de uygulanan CAM bölümü karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. İlk kısımda denetçi raporu hakkında genel bilgilere yer verilmiş ardından CAM /KAM bölümlerinin gelişim sürecine değinilmiştir. Ardından iki bölüm kuramsal olarak karşılaştırılmış daha sonra denetçi raporlarında yer alan CAM/KAM bölümleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

2. BAĞIMSIZ DENETÇİ RAPORUNA KISA BİR BAKIŞ

Denetçi raporları, denetim faaliyetinin; amacını, kapsamını, tarafların sorumluluklarını verilen güvenenin niteliğini, mali tablo ve denetçi raporu kullanıcılarının ihtiyaç duyacağı bazı spesifik bilgileri ve en önemlisi denetim sonucunda ulaşılan görüşü aktarırlar. Bağımsız denetçi, faaliyetlerini standartların öngördüğü biçimde yerine getirirken birçok sistematik faaliyeti yerine getirir. Bu faaliyet sürecinde birçok bilgi ve belge ile muhatap olur ancak bağımsız denetçi bu çalışmalarını denetçi raporu ile özetleyerek çıkar gruplarının kullanabileceği özet biçime getirmiş olur.

Genel olarak literatür incelendiğinde görülmektedir ki; denetim faaliyeti muhasebe faaliyetine göre daha çok eleştiriye maruz kalmıştır. Denetime yöneltilen eleştirileri temelde ikiye ayırmak mümkündür; (I) denetim faaliyetinin etkinliğine yönelik eleştiriler, (II) denetim faaliyetinin rolüne yönelik eleştiriler. Etkinlik bakımından eleştiriler, denetim faaliyetinin kuramsal rolünü pratikte yeterince yerine getiremediği konusunda, denetim faaliyetinin etken ve etkinliğine yöneliktir. Denetim faaliyetinin rolüne yönelik eleştiriler ise temelde denetçinin mevcut sorumluluklarının yetersizliğine yöneliktir. Bu eleştiriler zaman zaman düzenleyici otoriteler tarafından dikkate alınarak bazı değişiklikler söz konusu olmuştur.

Bağımsız denetimin geçmişten bugüne yaşadığı değişimlerden pek tabii denetçi raporları da etkilenmiştir. Sanayi devrimi bağımsız denetimi modern anlamdaki konumuna ulaştırması bakımından önemli bir kırılma yaratmıştır. Bu süreçten önce denetimin amacı ve kapsamına binaen temelde görüşü içeren kısa raporların kullanıldığı bilinmektedir (Doğan, 2017, s. 2). Denetçi raporunda zaman zaman değişimler olmakla birlikte bu değişimler için 20. yüzyılda aşağıdaki üç önemli olay üzerinde durulabilir.

Bunlardan ilki Cohen Komisyonunun (1974) çalışmalarıdır. Komisyonu'nun gerçekleştirdiği çalışma sonucunda denetim faaliyetinin ticari hayata ayak uyduramadığı saptanmıştır (Cohen Report, 1978, s. XII). Diğer Amerikan Sertifikalı Muhasebeciler Enstitüsü (1980) tarafından yapılan çalışmalarıdır. Denetime ilişkin oluşan talepleri karşılamak amacıyla yürütülen bu çalışmalarla denetçi raporunda kullanılan bazı kavramlar (bağımsızlık, denetlenme, önemlilik, denetçi rolü vb.) düzenlenmiştir (Geiger, 1988, s. 56; Kneer vd., 1996, s. 18). Son olarak Treadway Komisyonu (1987) tarafından mevcut denetçi raporlarının yetersizliği ortaya konarak yeni bir denetçi rapor formatı ele alınmıştır (NCFRR Report, 1987, s. 57). ABD dışında Avrupa Birliği'nde de bu konuda bazı çalışmalar söz konusu olmuştur (EU Commission Green Paper, 1996; King, 199, s. 24).

İçinde bulunduğumuz yüz yıl içinde meydana gelen değişimler yaşanan mali kriz ve muhasebe skandallarının gölgesinde şekillenmiştir. Geçmişte, oluşan taleplere yanıt vermek için bazı çalışmalar yürütülmüş olmakla birlikte bu yüzyılda yine benzer taleplerin yinelenmesi, söz konusu değişikliklerin tam

anlamıyla karşılık göremediğini ortaya koymuştur. Yine bu eleştiriler, denetçi raporunun ihtiyaç duyulan içeriğe sahip olamaması üzerinde toplanmıştır (IOSC Report, 2009, s. 8). ABD’de gerçekleştirilen denetçi raporuna yönelik yakın zamanımızın en önemli iki değişikliğinin SOX yasası (2002) ve Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu’nun (PCAOB – ABD) ortaya koyduğu AS 3101 standardı olduğu ileri sürülebilir (bu gelişmeler sonraki kısımda detaylı olarak ele alınmıştır).

ABD dışında AB’de de önceden başlamış olan bazı çalışmalar tekrar ele alınmıştır. Bu çalışmaların odak noktasını denetimin rolü, bağımsızlığı ve denetimden sağlanan bilgilerin şeffaflığı gibi konular oluşturmuştur (George-Silviu, Melinda-Timea, 2015, s. 217). Son olarak AB’de 2014 yılında, IAASB ve PCAOB’nin yürüttüğü çalışmalara paralel olarak genişletilmiş denetçi raporlama modeli ve başka yenilikler içeren değişiklikler kabul edilmiştir (Afterman, 2016, s. 64). Benzer şekilde İngiltere’de 2008 mali krizi ardından, denetimin şeffaflığı ve sunulan bilgilere yönelik Finansal Raporlama Konseyi (FRC- İngiltere) tarafından bazı çalışmalar yapılmış ve denetçi raporlarına ilişkin yeni gereklilikler ortaya konmuştur (Extended Auditor’s Reports: A Review of Experience in the First Year, UK Financial Reporting Council, 2015, s. 4). Ayrıca bu süreçte IAASB tarafından da yeni bir standart (ISA701) ortaya konmuş ve bazı standartlarda önemli değişiklikler yapılmıştır (bu gelişmeler sonraki kısımda detaylı olarak ele alınmıştır). Özetle denetçi raporuna yönelik gerçekleştirilen çalışmaların genelinde, denetçi rolünün daha iyi ifade edilmesi, denetçi raporunda daha çok bilgi verilmesi ve bu bilgilerin denetim paydaşlarının ihtiyaç duyacağı uygunlukta olması gerektiği üzerinde durulmuştur.

2.1. Kritik Denetim Hususları (CAM – ABD)

Dünyanın birçok yerinde muhasebe skandalları ortaya çıkmış olmakla birlikte ABD’deki skandallar diğer ülkeler ile kıyaslandığında daha ciddi tepkiler yaratmış ve ardından önemli değişikliklerin gerçekleşmesini sağlamıştır. Bu değişikliklerin araştırma kapsamı dikkate alındığında PCAOB’nin ortaya koyduğu AS3101 standardı gelmektedir.

PCAOB, 2005 yılında çeşitli toplantılarda ‘denetçinin raporlama kararı ve rapor içeriğine ilişkin konularda’ bazı sorunlar olduğunu ortaya koymuştur (Church, vd., 2008, s. 70). Bu perspektiften hareketle bazı değişiklikler çeşitli gruplarca tartışılmış ve denetim faaliyetine ilişkin; bağımsızlık, raporun genişletilmesi, tahmin, yargı ve belirsizliğe ilişkin daha uygun bir anlatımın yanında, denetçi raporunda ek bilgi verilmesi gerektiği gibi düşünceler ortaya çıkmıştır (Final Report of the Advisory Committee on the Auditing Profession to the U.S. Department of the Treasury, 2008, s. VIII-17). Daha sonra PCAOB, yatırımcıları, mali tablo hazırlayıcıları ve denetçileri de içeren farklı kesimlere yönelik olarak 2010 yılında ‘denetçinin raporlama modeliyle ilgili standart belirleme projesini’ başlatmıştır. Bu kapsamda pek çok yatırımcı, mevcut denetçi raporunun içeriğinden memnuniyetsizlik duyduğunu belirterek denetçi raporlarının özgün bilgi vermediğini belirtmiştir. Kurul bu proje kapsamında çeşitli kesimlerden birçok yorum mektubu almıştır (The Auditor’s Report on an Audit of Financial Statements when the Auditor Expresses an Unqualified Opinion and Related Amendments to PCAOB Standards, 2017). PCAOB bu süreç sonunda denetçi raporuna yönelik önemli değişiklikler ortaya koymuştur, bu değişikliklerin başında denetçi raporunda yeni bir bölüm ön gören ‘Critical Audit Matter (CAM)’ bölümü (kritik denetim hususları) gelmektedir.

CAM bölümü denetçi raporu kullanıcılarına daha fazla bilgi sunma amacı içermektedir. Bu bölümde denetçiden; denetim komitesine iletilen konular arasından, mali tablolar, hesaplar ya da açıklamalarla ilgili önemli hususlardan özellikle zorlu, sübjektif veya karmaşık denetçi muhakemesi içeren hususları bildirmesi istenmektedir. Değişiklik 2017 yılında yürürlüğe girmiş olmakla birlikte kapsam kademeli olarak arttırılarak son olarak 15 Aralık 2020 ve sonrasında biten mali yıllar için kapsam genişletilmiştir (A3101).

Genel olarak bu değişikliğin, denetçileri yönetimin yargısını değerlendirmede daha iyi bir iş çıkarmaya çağırdığı ve yüksek düzeyde mesleki şüpheciliği sürdürme ihtiyacını vurguladığı ifade edilmiştir (Pinello vd., 2020, s. 23-24). CAM bölümü mali tablo dipnotları ile mukayese edildiğinde genellikle uzun ve analitik olsa da CAM bölümünün daha kısa ve anlaşılır olduğu CAM bölümünün kaynak güvenilirliği bakımından daha avantaj sağladığı ifade edilmektedir. Bu nedenle, CAM paragrafının dipnotlara göre yatırımcı kararlarını daha fazla etkileyeceği ileri sürülmektedir (Christensen vd., 2014, s. 71). Ayrıca CAM'ler, denetim komitesine iletilen veya bildirilmesi gereken konularla sınırlı tutulmuştur. Bununla birlikte denetçi ve işletme yönetimi arasında gerçekleşen iletişime ilişkin kamuoyunun daha fazla bilgi sahibi olabileceği ifade edilmektedir (Pinello vd. 2020, s. 26).

CAM bölümüne ilişkin çeşitli grupların (yatırımcılar, rekabet kurulu, tüketici federasyonu ve dört büyük denetim firması) desteğinin olduğu ileri sürülmektedir (Brasel vd., 2016, s. 1345-1346; Vinson vd., 2019, s. 183-184). Benzer şekilde PCAOB Başkanı'nın; 'yatırımcılara denetçilerden istedikleri bilgilerin verileceğini' ve 'denetçi raporunun yatırımcılar için daha ilgili, faydalı ve bilgilendirici hale getirileceği' ifadesi dile getirilmiştir. Bu olumlu görüşlerin yanında CAM bölümüne ilişkin bazı gruplar (denetçi, akademisyen, mali müşavirler derneği ve hukukçular) denetçi aleyhine hukuki sonuçlar yaratacağı konusunda eleştirel fikir beyan etmiştir. Bu eleştiriler özellikle CAM bölümünün denetçi aleyhinde kullanılabilmesi, yasal sorumluluğun artacağı, yönetime ilişkin olumsuz algıların oluşabileceği, denetim sürecinin uzayabileceği konusunda olmuştur. Hatta bazı eleştiriler daha ciddi bir biçimde 'sermaye oluşumunu daha az verimli hale getirebileceği' şeklinde ifade edilmiştir (Brasel vd., 2016, s. 1345-1346; Rapley vd., 2020, s. 1). Pinello vd. (2020) tarafından ülkelerin kurumsal birtakım farklılıklarından kaynaklı olarak söz konusu açıklamaların daha fazla katma değerli olabileceği ancak SEC ve PCAOB arasındaki iletişim kültürü dikkate alınarak bu tip uygulamalarda ABD'deki konjonktürün farklılığı vurgulanmıştır. Özetle CAM bölümünün ortaya konma motivasyonu olarak ele alınan raporların orijinal bilgi vermemesi ve geçti/kaldı modelinde bir değişiklik olmamakla birlikte mali tablo kullanıcılarına ek bilgiler verilmesi sağlanmıştır (Weirich ve Reinstein, 2014, s. 25).

2.2. Kilit Denetim Konuları (KAM- IAASB)

IAASB denetçi raporunda talep edilen daha fazla bilgi ihtiyacına yönelik birtakım çalışmalar sürdürmüştür ve bu talebin denetçi raporunda ek bir bölüm ile sağlanabileceği üzerinde durmuştur. Ek bölüm ilk defa 2009'da 'spesifik mesajlar' ismi ile ele alınmıştır. Ardından 2010'da 'kilit denetim hususları (key audit issues)' başlığı ile bu bölümde hangi bilgilere yer verilmesi gerektiği tartışılmıştır. İlerleyen toplantılarda 'denetçi yorumu' ismine sahip olması düşünülen bu bölümün ISA706 içerisine eklenmesi tartışılmıştır. IAASB bu süreçte farklı tarihlerde kamuoyu görüşüne başvurmuş ve ismi o dönem için kesinlik içermeyen bu bölüme ilişkin önemli bir desteğin ortaya konması ile ayrı bir standart belirleme

üzerinde durulmuştur. Standart numarası (ISA701) ve bölümün adı (Key Audit Matter- KAM) 2013 yılında duyurulmuş ve 2015 yılında yayınlanmıştır (IAASB Meeting, December 2009; December 2010; September 2012; February 2013).

CAM bölümünde olduğu gibi KAM bölümüne yönelik olumlu yaklaşımların yanında bazı eleştiriler de söz konusu olmuştur. Bu eleştiriler arasında kullanıcıların bu bölüme gereğinden fazla anlam ve güven yüklemesi ile mali tabloları daha az dikkate alacağı ve fazla sayıda KAM bildirilmesinin bu bölümün etkinliğini azaltabileceği gibi hususlar bulunmaktadır (Sirois vd., 2017, s. 2). Yakın zamanda adı sui-istimal eylemine karışan Rolls-Royce 2017'de 671 milyon £ ceza ödemeyi kabul etmiş ve bu sürecin ardından denetim firması, FRC tarafından mercek altına alınmış ve KAM bölümü de ayrıca değerlendirilmiştir. Bu inceleme sonrasında KAM bölümü yatırımcıların bilgi ihtiyacına ne derece hizmet ettiği konusunda eleştirilmiştir (Jermakowicz, vd. 2018).

2.3. Literatür

CAM bölümüne ilişkin literatürde birçok çalışma bulunmaktadır. Genel olarak CAM bölümü ile ilgili araştırmaların bir kısmının denetçi sorumluluğu ile ilintilendirildiği görülmektedir. CAM konusunda literatürdeki belli başlı çalışmalar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Christensen vd. (2014) profesyonel olmayan yatırımcıların, gerçeğe uygun değer tahminleriyle ilgili CAM paragrafına nasıl tepki verdiğini incelemiş, CAM paragrafı ile muhatap olan yatırımcıların, standart bir denetçi raporu ile muhatap olan yatırımcılara göre yatırım kararlarını değiştirme olasılıklarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur.

Kachelmeier vd. (2014) denetim çalışması yürütüldükten sonra ortaya çıkabilecek olumsuz bir durumla ilgili avukatların, finansal analistlerin ve MBA öğrencilerinin denetçilere yönelik algılarını incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre yanlış beyan ile ilgili bildirilmiş bir CAM bölümünün denetçi sorumluluğunu azalttığı ortaya konmuştur.

Gimbar vd. (2016) yeni denetçi raporlama modeline ilişkin mevcut endişeleri araştırmayı amaçlayarak güncel literatürü değerlendirmiş ve CAM bildirimlerinin denetçinin sorumluluğunu azalttığı veya etki-lemmediği ifade edilmiştir.

Pelzer (2016) CAM bildirimlerinin yatırım kararı üzerindeki etkisini, yatırımcıların kişisel özelliklerini dikkate alarak incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre risk alan ve riskten kaçınan yatırımcının CAM bildirimine benzer tepkiler verdiği ifade edilmiştir. Ayrıca denetim kanıtlarının yeterliliğini açıklığa kavuşturan bir CAM bildiriminin, risk alan yatırımcıları önemli ölçüde daha fazla yatırım yapmaya teşvik edeceği iddia edilmiştir.

Ozlsanski (2019) araştırmasında kesinlik içermeyen muhasebe standartlarına yönelik CAM bildirimlerinin, yatırımcıların mali raporlamanın güvenilirliğine ilişkin algılarını düşürdüğü varsayımından hareketle bu durumun yatırımcıların beklentisi ile olan uyumsuzluğunu ele almıştır. Sonuçların bu varsayımı desteklediğini iddia eden araştırmacı, CAM konusunun kesinlik içermeyen muhasebe standartlarından dolayı endişe kaynağı olabileceğini vurgulamıştır.

Hollie (2020), denetçi raporlarında bildirilen CAM'leri sayı ve konu alanlarına göre kategorize ederek; hasılat, maddi olmayan varlıklar ve vergi konusunda daha fazla CAM bildirileceği aktarılmıştır.

Kachelmeier vd. (2020) tarafından MBA öğrencileri, mali analistler ve avukatlar üzerinde gerçekleştirilen çalışmada denetçi raporunda, yüksek ölçüm belirsizliği bulunan alanlarda CAM bildirimlerinin kullanıcıları yanlışlık riski konusunda önceden uyardığına yönelik deneysel kanıtlar sunulmuştur.

Kilit denetim konuları, CAM bölümüne göre daha fazla uygulama alanına sahip olması nedeniyle literatürde bu konuda daha fazla çalışma bulunmaktadır. KAM bölümüne ilişkin literatürde yer alan belli başlı çalışmalar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

Fellnäs ve Strömbäck (2015) KAM'ların sağlayacağı bilgi değerini inceleyerek özel yatırımcı bakış açısından KAM'ların bağımsız denetçi raporuna büyük bir değer kattığı sonucuna varmışlardır.

Christofferson ve Grönberg (2018) KAM bildirimlerinin İsveç'te bilgilendirici olup olmadığını metin analizi ile incelemiştir. Araştırma sonuçları, denetim firmasının karakteristik özellikleri ve firmanın mali özelliklerinin KAM açıklamaları üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Altawalbeh ve Alhajaya (2019) araştırmalarında KAM bölümüne ilişkin yatırımcıların tepkilerini incelemiş ve Umman'da KAM bildirimlerinin belirli koşullarda yatırım kararları üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Sierra García vd. (2019) İngiltere'de 2013-2016 yıllarında FTSE100 endeksindeki işletmelerin denetçi raporlarında bildirilen KAM konularını incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre, Deloitte, E&Y ve KPMG'nin PwC'den daha az işletme düzeyinde risk konusunda KAM bildirme eğiliminde olduğunu, KPMG ve BDO'nun ise PwC'den daha az hesap düzeyinde risk konusunda KAM rapor ettiğini ortaya koymuştur. Araştırma bulguları genel olarak KAM sayısı ve türü ile müşteri işletme ve denetim firması özellikleri arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Gold ve Melina Heilmann (2019) denetçi raporundaki KAM bildirimlerinin etkilerini inceleyen akademik literatürü gözden geçirmiştir. Bu değerlendirme sonuçlarına göre, KAM'ların mali tablo kullanıcıları üzerinde yönlendirici etkileri olduğu ve bu nedenle, kaç tane KAM bildirileceği ve özellikle konuların neden önemli olduğuna denetçilerin dikkat etmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

Sarısoy ve Kepçe (2019) Türkiye'de KAM'lara ilişkin çeşitli çıkar gruplarının beklentilerini incelemiş ve araştırma sonuçları çıkar grupları arasında beklenti farkları olmasına rağmen genel olarak KAM'lara yönelik olumlu bir yaklaşımın olduğunu ortaya koymuştur.

Segal (2019) araştırmasında KAM bildirimlerinin denetçi raporlarının şeffaflığına katkısını, ek risklerin neler olduğunu ve bu risklerin nasıl yönetildiğini incelemiştir. Denetim uzmanları ile ayrıntılı görüşmelerin yapıldığı araştırma sonuçlarına göre katılımcılar; önemlilik, öznellik ve bazı zorluklara ilişkin endişelerini dile getirmişlerdir.

Akdoğan ve Bülbül (2019) çalışmalarında, BIST 100 endeksinde işletmelerin 2017 yılındaki bağımsız denetçi raporları üzerinden bir değerlendirme yaparak ilk uygulama sonuçları değerlendirmiştir. Ertan ve Kızık (2019) araştırmalarını benzer bir yaklaşımla imalat işletmeleri üzerinden ele almış ve araştırma

sonuçlarına göre, KAM sayısının en fazla metal eşya, makine ve gereç yapım sektöründe olduğu genel olarak en fazla hasılat konusunda KAM bildirimini yaptığı ortaya konmuştur.

Aytaç ve Gücenme Gençoğlu (2020), KAM'ların gelişim sürecine ilişkin stratejik diyagramı ortaya koymak amacıyla literatür incelemeleri sonucunda elde edilen verilere bilimsel haritalama ve eş kelime analizi uygulamışlardır. Elde edilen bulgulara göre KAM konusunda ana temanın beklenti farkları, sonraki dönemlerde denetlenen firma özellikleri olduğu tespit edilmiştir.

Güleç (2020), KAM'lara yönelik muhasebe öğretim elemanı ve meslek mensuplarının görüşlerini incelemiş ve araştırma sonuçlarına göre katılımcıların KAM bölümüne yönelik olumlu bakış açılarına sahip olduklarını ortaya koymuştur. Ayrıca bölümün denetçi raporlarının şeffaf, güvenilir ve iletişim değerine katkı sağlayacağını bununla birlikte KAM bildirimlerinin denetçiler üzerinde yaratabileceği çeşitli olumsuz durumlar ortaya konmuştur.

Pratoomsuwan ve Yolrabil (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada denetim tecrübesi olan denetçiler kullanılarak hile ve hata kaynaklı yanlışlık olması durumunda denetçi raporlarında yer alan KAM açıklamalarının denetçi sorumluluğu üzerindeki etkileri incelenmiştir. Tayland'dan kanıtların sunulduğu çalışmada, katılımcılar hileden ziyade hatanın denetçi sorumluluğunu arttırdığını ve genel olarak KAM bildirimlerinin olumsuz duygusal tepkileri azalttığı bildirilmiştir.

Arzova ve Şahin (2020), finansal hizmetler kapsamında faaliyet gösteren işletmelerin (BIST 30,50,100) denetimlerine ilişkin hususlarla KAM'lar arasındaki ilişkiyi ele almıştır. İçerik analizinin yapıldığı çalışma sonucunda en fazla bildirilen KAM konularının; emekli sandığı, TFRS9 uygulaması ve değer düşüklüğü karşılığı olduğu saptanmıştır.

3. KRİTİK DENETİM HUSUSLARI (CAM) VE KİLİT DENETİM KONULARININ (KAM) KARŞILAŞTIRILMASI

Genel olarak CAM/KAM bölümünün oluşturulma amacı ve biçimi büyük oranda benzerdir. İki standarda ilişkin metinlerin de büyük oranda benzer olduğu ifade edilebilir. Ancak yine de bazı kavramsal farkların iki bölümün amacı benzer olsa da denetçi raporlarında yer verilen CAM/KAM bölümlerinde fark yaratması mümkündür. Bu kısımda CAM ve KAM bölümlerinin karşılaştırması yapılmıştır.

3.1. Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışmada KAM ve CAM bölümlerinin kuramsal karşılaştırmasının yanında uygulamada bildirilen konuların karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaçla ülkemizde ISA701 ile uygulamaya giren KAM bölümünü ilgili standardı temel alarak, ABD'deki AS3101 düzenlemesi uyarınca bildirilen CAM bölümü ile kuramsal olarak standartların metinleri üzerinden incelenmiştir. Ardından kuramsal farkların yanında uygulamadaki farkların incelenmesi amacıyla BIST 30 ve DOW JONES 30 endeksindeki işletmelerin denetçi raporları üzerinden bir değerlendirme yapılmıştır. İncelemeler Aralık 2019'da sona eren mali dönemin yıllık denetçi raporları üzerinden yapılmıştır. Analize dahil edilen işletmelere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 1. Örneklem Dahilinde Ele Alınan İşletmeler

DOW JONES 30			BIST 30		
MMM	GS	NKE	AKBNK	KCHOL	TUPRS
AXP	HD	PG	ARCLK	KOZAL	THYAO
AMGN	HON	CRM	ASELS	KOZAA	TTKOM
AAPL	IBM	TRV	BIMAS	MGROS	GARAN
BA	INTC	UEEC	DOHOL	OYAKC	HALKB
CAT	JNJ	VZ	EKGYO	PGSUS	ISCTR
CVX	JPM	V	EREGL	PETKM	TSKB
CSCO	MCD	WBA	GUBRF	TAVHL	SISE
CO	MRK	WMT	SAHOL	TKFEN	VAKBN
DOW	MSFT	DIS	KRDMD	TCELL	YKBNK

Tablo 1’de yer alan işletmelerin 2019 sonu itibariyle sona eren mali döneme ilişkin denetçi raporları kamuyu aydınlatma platformundan ve işletmelerin web sitesinden elde edilmiştir. Elde edilen denetçi raporları içerik analizine tabi tutulmuştur.

3.2. Araştırmanın Bulguları 1: Bölümlerin Kuramsal Yapısının Karşılaştırılması

KAM bölümü IAASB tarafından ‘ISA701 Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi’ standardı ile düzenlenmiştir. CAM bölümü ise PCAOB tarafından ‘AS3101 Mali Tabloların Denetimine İlişkin Olumlu Görüş Verildiğinde Denetçi Raporu ve İlgili Diğer Değişiklikler’ standardı ile uygulamaya girmiştir. ISA701 yirmi sayfa, on sekiz madde ve altmış dört açıklama paragrafından oluşmaktadır. AS3101 ise 236 sayfadan oluşmaktadır. Bu standardın bu kadar uzun olmasının nedeni birçok detaya yer vermesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin standardın gelişim süreci, oluşturulma amacı, kurumun yaptığı iş birlikleri gibi geniş bir arka plana yer vermektedir. Ayrıca standart metnin diğer kısmı diğer bölümlerde yapılan değişiklikleri içermektedir. Bu bölümler dışında AS3101 içerisinde CAM bölümü yaklaşık yüz sayfadan oluşmaktadır.

3.2.1. KAM ve CAM Tanımlarının Karşılaştırılması

İki bölüm arasındaki en önemli fark (diğer farklara göre) tanımdaki farklılıktır. CAM ve KAM tanımları aşağıdaki şekildedir (ISA701: 8; AS3101: IV, A).

Tablo 2. CAM ve KAM Tanımları

CAM	KAM
<ul style="list-style-type: none"> Mali tabloların denetiminden kaynaklanan, denetim komitesine tebliğ edilen veya bildirilmesi gereken her türlü husus, Mali tablolar için önemli olan hesaplar veya açıklamalarla ilgilidir, Özellikle zorlayıcı, öznel veya karmaşık denetçi muhakemesine dahil olan hususlardır. 	<ul style="list-style-type: none"> Denetçinin mesleki muhakemesine göre cari döneme ait mali tabloların denetiminde en çok önem taşıyan konulardır. Kilit denetim konuları, üst yönetimden sorumlu olanlara iletilen konular arasından seçilir.

Tanımlar incelendiğinde benzerliklerin yanında farklılıklar olduğu görülmektedir. CAM bölümünde bildirilecek hususların mali tablolar ile ilgili olması belirtilmekle birlikte KAM tanımında bu vurgu bulunmamaktadır. Ayrıca CAM tanımında benzer şekilde önemli hesap ve açıklama ile ilgili olması belirtilmiştir. Kapsam bakımından CAM bölümünün KAM bölümüne göre daha dar tanımlamaya sahip olduğu ifade edilebilir.

CAM bölümünde yer alan bu kapsam sınırlamasının, yönetimce iletilmesi gerekmeyen bazı hususların denetçi tarafından bildirilmesinin önüne geçilmesi amacıyla yapıldığı ifade edilmektedir. Örneğin denetim komitesine bildirilen ancak mali tablolarda açıklanmayan olası bir zarar veya iç kontrolde önemli bir eksiklik olduğunun belirlenmesi doğrudan mali raporlama ile ilgili olmadığı için CAM olamaz. Ayrıca her önemli risk özellikle zorlayıcı, sübjektif veya karmaşık denetçi muhakemesini içermeyeceğinden önemli risk barındırın tüm hususlar CAM olarak bildirilmeyebilir (Jermakowicz, vd. 2018; Fourie, 2019).

Tablo 3. Diageo PLC İşletmesinin Bildirilen CAM/KAM Konuları

Konu	KAM	CAM
Koşullu yükümlülükler	*	*
Değer düşüklüğü- şerefiye ve maddi olmayan varlıklar	*	*
Gelir vergileri	*	*
Emeklilik ve diğer emeklilik sonrası yardımlar	*	
Sunum- istisnai ve GAAP dışı hususlar	*	

Kaynak: Beabrun, 2019

Tablo 3’de Diageo PLC işletmesine ilişkin bildirilen CAM ve KAM bölümlerine yer verilmiştir. Söz konusu işletme hem New York hem de Londra Borsası’nda işlem gördüğü için ülkelerin gereklilikleri

doğrultusunda iki farklı denetçi raporunda KAM ve CAM bölümleri bildirilmiştir. Bu tabloda aynı işleme ilişkin farklı sayıda CAM ve KAM bildirildiği görülmektedir. Koşullu yükümlülükler, değer düşüklüğü ve gelir vergileri hem CAM hem de KAM olarak belirlenmiş olmasına rağmen, emeklilik yardımları ve sunuma ilişkin hususlar CAM olarak değerlendirilmemiş, ancak KAM olarak değerlendirilmiştir (Beabrun, 2019).

3.2.2. CAM ve KAM Bölümlerinin Belirlenmesi

Söz konusu iki bölüme göre denetçinin CAM/KAM olarak belirleyeceği konularda dikkate alınması gereken hususlar Tablo 4'deki gibidir. CAM bölümünde daha fazla detay bulunduğu görülmektedir. KAM'dan farklı olarak CAM bölümü belirlenirken denetçinin; subjektifliğini değerlendirmesi, ihtiyaç duyulan uzmanlık bilgisi ve elde edilen kanıtın niteliğini dikkate alması gerektiği vurgulanmıştır.

Tablo 4. CAM ve KAM Bölümlerinin Belirlenmesi

CAM	KAM
<p>Standart denetçiden, cari dönemin mali tablolarının denetiminden kaynaklanan kritik denetim hususlarını denetçi raporunda bildirmesini veya denetçinin kritik denetim hususları olmadığına karar verdiğini belirtmesini ister:</p> <p>Bir konunun özellikle zorlu, subjektif veya karmaşık denetçi yargısı içerip içermediğini belirlerken denetçi, tek başına veya birlikte, aşağıdakileri içeren ancak bunlarla sınırlı olmayan belirli faktörleri dikkate alır:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Önemli riskler de dahil olmak üzere, önemli yanlışlık risklerine ilişkin denetçinin değerlendirmesi • Önemli ölçüm belirsizliği içeren tahminler de dahil olmak üzere, yönetim tarafından önemli muhakeme veya tahmin içeren mali tablo alanlarıyla ilgili denetçi muhakemesinin derecesi • Önemli olağandışı işlemlerin niteliği ve zamanlaması ve bu işlemlerle ilgili denetim yordamı ve muhakemesinin kapsamı • Konuyu ele almak için denetim prosedürlerini uygularken veya bu prosedürlerin sonuçlarını değerlendirirken denetçinin subjektifliğinin derecesi • İhtiyaç duyulan uzmanlık becerisi veya bilgisinin kapsamı veya konuyla ilgili denetim ekibi dışındaki istişarelerin niteliği de dahil olmak üzere, konuyu ele almak için gereken denetim yordamının niteliği ve kapsamı • Konuyla ilgili olarak elde edilen denetim kanıtının niteliği 	<p>Denetçi, üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen konular arasından, denetimin yürütülmesi sırasında azami düzeyde dikkat etmesini gerektiren konuları belirler. Denetçi bu belirlemeyi yaparken, aşağıdakileri göz önünde bulundurur.</p> <p>ISA315 uyarınca 'önemli yanlışlık' riski daha yüksek olarak değerlendirilen veya ciddi riskli olarak belirlenen alanlar.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yüksek derece bir tahmin belirsizliğine maruz kalan muhasebe tahminleri dâhil, yönetimin önemli yargılarını içeren mali tablo alanlarına ilişkin önemli denetçi yargıları. • Dönem içinde gerçekleşen önemli olay veya işlemlerin denetime olan etkileri. <p>Denetçi, bu hususlara göre belirlenen konulardan hangilerinin cari döneme ait mali tabloların denetiminde en çok önem arz ettiğini belirler ve bunlar kilit denetim konularını oluşturur.</p>

Kaynak: ISA701:9-10; AS3101: III

3.2.3. CAM ve KAM Bölümlerinin Denetçi Raporunda Bildirilmesi

İki standarda göre de CAM/KAM bölümlerinin denetçi raporlarında bildirilme şekli Tablo 5’deki gibi büyük oranda benzerdir. Farklı olarak sadece CAM bölümünde ilgili mali tablo hesaplarına ve açıklamalarına başvurulması gerekmektedir.

Tablo 5. CAM ve KAM Bölümlerinin Bildirilmesi

CAM	KAM
<p>Her bir kritik denetim hususu için denetçinin:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kritik denetim hususunu belirleyin; • Denetçinin konunun kritik bir denetim hususu olduğuna karar vermesine neden olan temel hususları açıklayın; • Kritik denetim hususunun denetimde nasıl ele alındığını açıklayın; • Kritik denetim hususuyla ilgili mali tablo hesaplarına ve açıklamalarına başvurun. 	<p>Denetçi raporunun KAM bölümünde yer verilen her bir kilit denetim konusuna ilişkin açıklama -varsa- mali tablolardaki ilgili açıklamaya (açıklamalara) bir atfı ve aşağıdaki hususları içerir.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Konunun denetimde en çok önem arz eden konu olarak değerlendirilmesinin yani kilit denetim konusu olarak belirlenmesinin sebebi • Denetimde konunun nasıl ele alındığı

Kaynak: ISA701:13; AS3101: IV

PCAOB, denetçi olumsuz bir görüş bildirdiğinde CAM bildirimine izin vermez iken IAASB olumsuz görüşe rağmen KAM’ın belirlenebilmesine imkân tanır (IAASB, A Comparison between The IAASB and the US PCAOB Standards, 2017, s. 3). Genel olarak CAM/KAM bölümlerinin büyük oranda benzer olduğu görülmektedir. Tanımlamalardan kaynaklanan farklardan dolayı CAM bölümünün daha dar kapsamlı olduğu görülmektedir. Bununla birlikte standartta yer alan ifadeler birebir benzer olsa da ülkeler arası bazı farklardan dolayı uygulama da söz konusu bölümler arasında farkların görülmesi olasıdır.

3.2.4. Araştırmanın Bulguları 2: Denetçi Raporlarında CAM ve KAM Bölümlerinin Karşılaştırılması

Araştırmanın bu bölümünde uygulamada iki bölüm arasındaki farkların incelenebilmesi için BIST 30 ve DOW JONES 30 endeksindeki işletmelerin denetçi raporları incelenmiştir. Bu karşılaştırmalar bildirimlerin kategorisi, işletme türleri, denetim firması ve diğer bazı bilgiler bakımından ele alınmıştır. Söz konusu iki endeksin sektör yapısı incelendiğinde kategoriler arasında farklılıklar bulunduğu görülmektedir. Örneğin DOW JONES 30 da yer alan CO işletmesi ‘alkolsüz içecekler’ kategorisinde ele alınmaktadır ancak benzer bir sınıflandırma BIST 30’da bulunmamaktadır. Mukayese kolaylığı sağlaması bakımından endekslerde yer alan işletmelerin sektör dağılımları Tablo 6’daki gibi düzenlenmiştir.

Tablo 6. BIST 30 ve DOW JONES 30 Sektör Dağılımları

SEKTÖR	DOW JONES 30	BIST 30
Finans	5	14
İmalat	12	7
Teknoloji	6	1
Ticaret	3	2
Maden	-	2
Ulaşım	-	2
İletişim	2	2
Enerji	1	-
Hizmet	1	-
Toplam	30	30

BIST 30’da yer alan işletmelerin sektörel dağılımlar incelendiğinde işletmelerin yarıya yakınının finans sektöründe faaliyet gösterdiği görülmektedir. Ardından en yüksek sektör payı imalat işletmelerindedir ve genel olarak yedi farklı sektör yapısı bulunmaktadır. DOW JONES 30’da yer alan işletmelerin büyük çoğu imalat sektöründe faaliyet göstermektedir. Ardından teknoloji alanında faaliyet gösteren işletmeler ve finans sektöründe faaliyet gösteren işletmeler gelmektedir. DOW JONES 30 endeksinde de yedi farklı sektör olduğu görülmektedir.

Tablo 7. BIST 30 ve DOW JONES 30 CAM/KAM Konu Dağılımları

KONU	DOW JONES 30	BIST 30
Hasılat	5	12
Kiralamalar Standardının Uygulanması	-	8
Emekli Sandığı Yükümlülükleri	-	8
Krediler ve Alacaklara İlişkin Değer Düşüklüğü	8	6
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	11	6
Yasal Riskler, Yükümlülükler ve Karşılıklar	6	6
Finansal Araçlar	2	4
Türev Araçlar	-	3
Özel Tükenmeye Tabi Varlıklar	-	3
Vergi	12	2
Maddi Duran Varlıklar	1	2

Ticari Alacakların Geri Kazanılabirliği	-	1
Stoklar	1	1
Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	-	1
Bilgi Teknolojileri Denetimi	-	1
Muhasebe Uygulaması / Politikasında Değişiklik	2	1
Mali Duran Varlıklar	1	-
İşletme Birleşmeleri	1	-
Çalışanlara Sağlanan Fayda ve Yükümlülükler	1	-
Yeni Bir İşin Devralınması	1	-
İndirimler	3	-
Toplam	55	65

CAM/KAM bölümlerinin ilgili endekslerde yer alan işletmelerin denetçi raporlarındaki dağılımı konular itibarıyla Tablo 7'deki gibidir. CAM/KAM konularının kategorize edilmesine yönelik literatürde farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bazı çalışmalarda kategori doğrudan denetçinin ifade ettiği konu ile ilişkilendirilmiş, bazı çalışmalarda muhasebe hesapları bazında ayırım söz konusu olmuştur. Bunun yanında belirli bir muhasebe kalemine yönelik belirli bir işlem türü özelinde de kategorik ayırım yapılması mümkündür. Örneğin stoklardaki değer düşüklüğü konusundaki bir CAM/KAM, stoklar konusu ya da değer düşüklüğü konusu altında ele alınabilir. Bu çalışmada özellikle farklı iki ülke raporlarının incelenmesinden dolayı CAM/KAM bölümlerinin ifade ediliş biçimi farklılık arz ettiği için CAM/KAM konuları benzer başlıklar altında incelenmeye çalışılmıştır. Ancak bildirilen konular arasında alt başlıklar bakımından da farklılıklar vardır. Örneğin vergi konusu içerisinde ertelenmiş vergi varlığı, vergi yükümlülükleri ve vergi belirsizlikleri gibi çeşitli konular söz konusudur. Bununla birlikte hasılat konusunda da benzer bir durumdan bahsedilebilir; özel sözleşme şartları altında gerçekleşen faaliyetler, müşterilere yönelik sadakat programı yükümlülükleri gibi konular hasılat konusu altında incelenmiştir.

BIST 30 endeksindeki işletmelerin denetçi raporlarında en fazla hasılat konusunda (12) KAM bildirim yapıldığı görülmektedir. Bununla birlikte DOW JONES 30 endeksindeki işletmelerde en fazla vergi konusunda (12) ve ardından maddi olmayan duran varlıklar (11) konusunda CAM bildirim yapıldığı görülmektedir. BIST 30'da diğer en çok bildirim yapılan konunun yeni bir standardın uygulamaya girmesi (IFRS16) ve emekli sandığı yükümlülükleri ile ilgili olduğu ancak bu konuda hiç CAM bildirim yapılmadığı görülmektedir. Bu konulardan ilki olan 'yeni bir standardın uygulanması' konusuna ilişkin ABD'deki denetçi raporlarında bu hususların ayrı bir bölümde ele alındığı ve CAM kapsamına dahil edilmediği ifade edilebilir. Bununla birlikte emekli sandığı konusu ülkemizde finansal kuruluşların tabi oldukları yasal bir düzenleme süreci ile ilintilendirilebilir. Benzer bir durum CAM konuları arasında yer alan 'indirimler' için de söz konusudur. Bu konu sağlık sektöründeki işletmelerin geri ödeme ve indirim süreçleri ile ilgilidir. DOW JONES 30 endeksindeki işletmeler arasında sağlık sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin olması bu alanda CAM bildirilmesine neden olmuştur. Yine BIST 30'da özel

tükenmeye tabi varlıklar (3) konusunda bildirilen KAM olmakla birlikte DOW JONES 30'da bu konuda bir CAM olmaması ülkemizde ilgili endekste maden sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin olması ile izah edilebilir.

ABD'de vergi konusunda çok sayıda CAM bildirim (12) yapılmasına rağmen ülkemizde bu konuda az sayıda (2) KAM bildirim yapılmıştır. Bu farkın nedeni ülkeler arasındaki vergi kültürü ve düzenlemeleri arasındaki farkla açıklanabilir. Ayrıca CAM açıklamaları incelediğinde görülmektedir ki; ilgili ABD endeksinde, uluslararası alanda faaliyet gösteren ve farklı ülkelerde yatırımları olan işletmelerin ilgili ülkelerin vergi yasalarından kaynaklı belirsiz durumları CAM olarak bildirilmiştir. Örneğin AAPL işletmesine ait bildirilen vergi ile ilgili CAM konusunda, işletmenin İrlanda vergi mevzuatı bakımından karşı karşıya kaldığı mali durum ele alınmaktadır. 'Yasal riskler, yükümlülükler ve karşılıklar' konusunda iki endekste benzer sayıda (6) CAM/KAM bildirim yapıldığı görülmektedir, benzer bir durum 'krediler ve alacaklara ilişkin değer düşüklüğü' konusunda da söz konusudur. Bu iki konu CAM/KAM tanımının temel odak noktasına işaret eden (mali tablolarla ilgili, yargı ve belirsizlik içeren) alanlarla ilgili olduğu için bu konularda sıklıkla bildirim yapılacağı düşünülmektedir.

Araştırma kapsamında ele alınan işletmeler içerisinde 65 KAM ve 55 CAM bölümü bildirilmiştir. Ülkemizde işletme başına bildirilen KAM oranı 2,16 iken ABD'de bildirilen işletme başına CAM oranı, 1,83'dür. ABD de daha az bildirim yapıldığı görülmektedir. Bu husus CAM bölümünün teorik yapısındaki 'kapsam darlığı' ile uyumlu görünmektedir. Bu nedenle yeni bir standardın uygulanması ve bilgi teknolojileri denetimi konularında bildirilen KAM konularının CAM kapsamı içerisine alınamayacağı ifade edilebilir. ABD'de 13, Türkiye'de 16 farklı kategoride CAM/KAM bildirim yapılmıştır.

Tablo 8. Sektörlere Göre CAM/KAM Konu Dağılımları

CAM/KAM Konuları	Finans		İmalat		Teknoloji	
	CAM	KAM	CAM	KAM	CAM	KAM
Emekli Sandığı Yükümlülükleri	-	8	-	-	-	-
Yasal Riskler, Yükümlülükler ve Karşılıklar	5	-	6	1	-	-
Krediler ve Alacaklara İlişkin Değer Düş.	1	6	-	-	-	-
Finansal Araçlar	2	4	-	-	-	-
Kiralamalar Standardının Uygulanması	-	4	-	1	-	-
Hasılat	-	3	2	3	3	1
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	1	3	5	1	1	-
Maddi Duran Varlıklar	-	-	-	1	-	-
Mali Duran Varlıklar	-	-	1	-	-	-
Türev Araçlar	-	2	-	-	-	-
Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	-	1	-	-	-	-

Özel Tükenmeye Tabi Varlıkları	-	1	-	-	-	1
Koşullu Borçlar (Davalar ve İhtilaflar)	-	1	-	-	-	-
Bilgi Teknolojileri Denetimi	-	1	-	-	-	-
Riskten Korunma Muhasebesinin Uygulanması	-	1	-	-	-	-
Vergi	-	1	5	1	3	-
İndirimler	-	-	1	-	1	-
Stoklar	-	-	-	1		-
İşletme Birleşmeleri					1	-
Muhasebe Uygulama / Politikasında Değişiklik	1	-	1	-	-	-
Ticari Alacakların Geri Kazanılabilirliği	-	-	-	1	-	-
Toplam	10	36	24	10	9	2

CAM/KAM bölümlerinin, ele alınan endekslerdeki en yaygın 3 sektöre ilişkin dağılımları Tablo 8'deki gibidir. Ancak BIST 30 ve DOW JONES 30 endekslerindeki işletmelerin sektörel dağılımları belirgin farklılıklar içerdiği için bildirilen CAM/KAM dağılımları arasında farklılıklar söz konusudur. Ülkemizde finans konusunda faaliyet gösteren sektörlerde yüksek sayıda emekli sandığı yükümlülüğü konusunda KAM bildirimleri yapılmış olması ülkemizde söz konusu işletmelerin tabi oldukları bir düzenleme ile ilgilidir. Yine benzer şekilde ABD endeksinde altı teknoloji işletmesi yer alırken ülkemizdeki ilgili endekste bir teknoloji firması yer almaktadır, bu nedenle ABD'de teknoloji sektöründe daha fazla CAM bildirimleri yapılmıştır. Yine ABD'de en çok bildirilen CAM konusu olan vergi özellikle imalat sektöründe yoğun bir biçimde bildirilmiş, finans sektöründe vergi konusunda CAM bildirimleri yapılmadığı görülmüştür. Bunun yanında ABD'de genel olarak imalat sektöründe işletme başına bildirilen CAM sayısının, ülkemizden daha yüksek olduğu görülmektedir. Ülkemizde ise en fazla finans kuruluşlarında KAM bildirimleri yapıldığı görülmektedir.

Araştırma kapsamında ele alınan işletmelerin denetimlerini üstlenen denetim firmaları incelendiğinde ABD'de tüm denetimlerin dört büyükler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir. Ülkemizdeki ilgili endeksin denetimleri ise beş işletme dışında dört büyükler tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca hem ABD'de hem ülkemizde ele alınan endekslerdeki denetimlerin yaklaşık yüzde 40'ı PwC firması tarafından gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte denetim firmalarına göre bildirilen CAM/KAM bölümleri Tablo 9'daki gibidir.

Tablo 9. Denetim Firmalarına Göre CAM/KAM Konu Dağılımları

CAM/KAM Konuları	PwC		Deloitte		E&Y		KPMG	
	CAM	KAM	CAM	KAM	CAM	KAM	CAM	KAM
Emekli Sandığı Yükümlülükleri	-	4	-	1	-	2	-	1
Yasal Riskler, Yükümlülükler ve Karşılıklar	5	2	3	-	-		3	1
Krediler ve Alacaklara İlişkin Değer Düş.	1	5	-	-	1	1	-	1
Finansal Araçlar	2	-	-	1	-	2	-	1
Kiralamalar Standardının Uygulanması	-	2	-	2	-	2	-	2
Hasılat	1	2	3	4	1	1	-	2
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	4	3	4	1	3	1	-	-
Maddi Duran Varlıklar	1	1	-	-	-	-	-	1
Mali Duran Varlıklar	-	-	1	-	-	-	-	-
Türev Araçlar	-	1	-	-	-	2	-	-
Yatırım Amaçlı Gayrimenkuller	-	1	-	-	-		-	-
Özel Tükenmeye Tabi Varlıkları	-	-	-	-	-	1	-	-
Koşullu Borçlar (Davalar ve İhtilaflar)	-	-	-	-	-		-	-
Bilgi Teknolojileri Denetimi	-	-	-	1	-	-	-	-
Riskten Korunma Muhasebe Uygulanması	-	-	-	-	-	-	-	-
Vergi	4	-	2	-	5	1	1	-
İndirimler	2	-	-	-	1	-	-	-
Stoklar	-	1	-	-	1	-	-	-
İşletme Birleşmeleri	-	-	-	-	1	-	-	-
Muhasebe Uygulaması / Politikasında Değ.	-	-	1	-	-	1	1	-
Çalışanlara Sağlanan Fayda ve Yük.	-	-	-	-	1	-	-	-
Ticari Alacakların Geri Kazanılabilirliği	-	1	-	-	-	-	-	-
Yeni Bir İşin Devralınması	-	-	1	-	-	-	-	-
Toplam	21	23	15	10	14	15	5	9

Önceki kısımlarda yer verildiği üzere bildirilen konular ile denetim firmasının karakteristik özellikleri arasında ilişki bulunduğunu irdeleyen bazı çalışmalar söz konusudur. Bunun yanında denetlenen işletmelerin özelliklerinin de CAM/KAM bildirimleri üzerinde etkisi söz konusudur. Örneğin bazı sektörlerde belirli konularda daha fazla CAM/KAM bildirim yapılmaması ya da bazı sektörlerde belirli konularda CAM/KAM bildirim yapılmaması olasıdır. Örneğin E&Y, BIST 30 işletmelerindeki denetimlerinin yarıdan fazlası finans kuruluşlarına aittir. Bu nedenle bildirilen konular genellikle bu sektöre özgüdür.

ABD’de işletme başına en az CAM bildirim yapan denetim firması KPMG (1,66), ardından PwC ve E&Y (1,75) firmasıdır. ABD’de işletme başına en fazla CAM bildirim yapan denetim firması Deloitte (2,14) olmuştur ve bu oran DOW JONES 30 işletme başına bildirilen CAM oranından (1,83) yüksektir. Ülkemizde ABD’nin aksine işletme başına en az KAM bildirim yapan işletmenin (1,66) Deloitte olduğu görülmektedir ve ardından PwC (2,09) ve KPMG (2,33) gelmektedir. Ülkemizde işletme başına en fazla bildirim yapan denetim firması ise genel endeks ortalamasının (2,16) üstünde KAM bildirim yapan E&Y (3) firması olmuştur. Bu farklılığın başlıca nedeninin denetim firmalarının denetledikleri işletmelerin sektör yapıları olduğu görülmektedir.

Diğer farklar ise şu şekilde ifade edilebilir: ABD’de KPMG firması genellikle CAM bölümüne ilişkin; ‘..kritik bir denetim konusu olduğuna karar vermemiz için temel hususlar...’ ve ‘..konsolide mali tablolar hakkında genel görüşümüzün oluşturulmasıyla bağlantılı olarak prosedürlerin uygulanması ve denetim kanıtlarının değerlendirilmesi...’ biçiminde standart bir metne yer vermektedir. Yine ABD’de Deloitte ve E&Y firmaları CAM belirleme nedenlerini ve konunun nasıl ele alındığını ayrı başlıklarla ele almıştır (Kritik Denetim Hususu Açıklama ve Denetimde Kritik Denetim Hususu Nasıl Ele Alındı). Son olarak ABD’de Deloitte firmasının bazı denetimlerde CAM konusunun başlığında mali tablo dipnotuna atıf yaptığı tespit edilmiştir. Ülkemizde ise kilit denetim konuları ve bunların denetimde nasıl ele alındığı ayrı paragraflarda açıklanmaktadır ve genel olarak iki sütundan oluşan tablonun sol tarafı KAM konusunu, sağ tarafı KAM konusunun denetimde nasıl ele alındığını içermektedir. Son olarak CAM bölümü ile ilgili genellikle ‘..makul olup olmadığını değerlendirmek için tasarlanan denetim prosedürlerimizin uygulanmasında önemli çabalara yol açmıştır...’ ifadesine yer verildiği tespit edilmiştir.

BIST 30’da ve DOW JONES 30’da işlem gören ortak bir işletme olmamakla birlikte Turkcell işletmesi ABD borsalarında işlem görmektedir. CAM/KAM konularının mukayese edilmesine imkân tanınması bakımından söz konusu işletmenin ABD’de yayınlanan denetçi raporu ile ülkemizde yayınlanan denetçi raporu incelenmiştir. Turkcell işletmesinin 2019 yılında sona eren faaliyet dönemine ilişkin denetçi raporlarında yer alan CAM/KAM bölümleri incelendiğinde en temel farkın CAM/KAM sayılarında olduğu görülmektedir. Türkiye’de yayınlanan raporda üç KAM bildirimine yer verilmiş olmakla birlikte ABD’de iki CAM bildirim yapılmıştır. Bildirilen iki konu (Karşılıklar ve Türev Araçlar) benzer olmakla birlikte Türkiye’de hasılat konusunda bildirilen KAM konusuna ABD’deki raporlarda yer verilmediği görülmektedir. Bu farkın nedeni CAM tanımının işaret ettiği ‘bildirilecek konunun mali tablolarla ilgili olması’ ile alakalıdır. Hasılat konusunda bildirilmiş olan KAM konusu incelendiğinde ele alınan hususun mali tabloları etkilemekle birlikte sektörel bir durumdan kaynaklanması üzerinden bir temellendirme yapılmıştır. Bununla birlikte ortak bildirilen karşılıklar ve türev araçlar konusunda bazı farklar olmasına rağmen iletilen mesajın temelde benzer olduğu ifade edilebilir. Ayrıca Türkiye’de KAM belirleme gerekçeleri ve konunun ele alınma biçimi ABD’de yayınlanan raporla mukayese edildiğinde görece daha uzun açıklama içermektedir. Bununla birlikte karşılıklarla ilgili denetçinin yaklaşımı ABD raporunda görece daha detaylıdır. Türev araçlar konusunda bildirilen konuların da büyük oranda benzer olduğu görülmektedir. Genel olarak Türkiye’de açıklanan KAM konularının sonuna önemli bir bulguya ulaşılmadığı açıklanırken ABD’de açıklanan CAM’lerde böyle bir açıklama bulunmamaktadır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Temelde kullanıcıların mali tablolara ilişkin güven derecesini artırma gayesi taşıyan bağımsız denetim hizmeti geçmişten bugüne çeşitli değişimler yaşamıştır. Kuramsal olarak bu değişikliklerin nedenini iktisadi sistemde meydana gelen değişimlerle ilişkilendirmek mümkün olmakla birlikte yakın zamanda meydana gelen değişikliklerin büyük bir kısmının bağımsız denetim faaliyetinin amaçlarını ‘gerektiği gibi’ yerine getirememesinden kaynaklandığı görülmüştür. Özellikle denetim faaliyetinden faydalanan karar alan kesimlerin denetim faaliyetine yönelik eleştirileri literatürde kendisine geniş bir yer bulmuştur. Zaman zaman bu eleştiriler dikkate alınarak bazı değişiklikler yapılsa da ardından benzer eleştirilerin tekrar dile getirilmesi bu değişikliklerin amaçlarına yeterince ulaşamadığını ortaya koymuştur. Denetim faaliyetine yönelik yakın tarihimizde yapılan son değişiklikler ile denetçi raporu kullanıcılarına denetçi tarafından daha fazla bilgi sunulması sağlanmıştır. ABD’de ‘kritik denetim hususları- CAM’ olarak ifade edilen bu bölüm IAASB tarafından ‘kilit denetim konuları- KAM’ olarak ele alınmıştır.

CAM/KAM bölümleri benzer motivasyonlarla ortaya konulmuş iki bölümdür ve genel olarak benzerlikler içermektedir. Benzerliklerin yanında farklar da barındırır. Bu iki bölüm arasındaki en temel farkın CAM olarak bildirilecek konuların mali tablolar ile sınırlandırılmış olduğu görülmektedir ve bu yönüyle CAM bölümü KAM bölümüne göre daha dar kapsamlı konular arasından seçilmektedir. Kuramsal farkların yanında uygulamada söz konusu iki bölüme ilişkin farkların ortaya konması amacıyla BIST 30 ve DOW JONES 30 endeksindeki işletmelerin 31.12.2019 tarihinde sona eren mali döneme ilişkin denetçi raporları üzerinden karşılaştırma yapılmıştır. Elde edilen bulgular kuramsal karşılaştırmalarla uyumlu olup ABD’de daha az sayıda CAM bildirim yapıldığı görülmüştür. Bununla birlikte ABD’de en fazla vergi, değer düşüklüğü ve maddi olmayan duran varlıklar konusunda CAM bildirim yapıldığı görülmüştür. Ülkemizde ise en fazla bildirilen KAM konuları; hasılat, kiralama standardının uygulanması ve emekli sandığı yükümlülükleri konusunda olmuştur. Hasılat dışında bildirilen bu iki konunun CAM kapsamına alınmayacağı ifade edilebilir. Bununla birlikte Türkiye’deki KAM uygulamalarında CAM’ler ile mukayese edildiğinde daha fazla açıklamaya yer verildiği ve KAM’ların belirlenme şekli ile konuya ilişkin denetçi tarafından gerçekleştirilen uygulamaların ayrı başlıklarda ele alındığı tespit edilmiştir.

Söz konusu bölümler kullanıcıların bilgi ihtiyacına katkı sunma amacına yönelik oluşturulmuş olsa da eski tecrübeler göstermektedir ki bu amacın ne derece yerine getirildiğini anlamaya yönelik çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Henüz yeni olan bu konulara ilişkin eleştirilerin yanında literatür genel olarak olumlu yaklaşımlar ortaya koymaktadır. IAASB bu projeyi tamamladıktan sonra uygulamada KAM bölümüne yönelik ‘ne derecede amaca hizmet ettiği’ konusunu takip edeceğini ifade etmiş olsa da kuramsal olarak bu konuda bir geri bildirim henüz bulunmadığını belirtmek gerekir. Bu bölümlerin varoluş amacına uygun hareket etmesindeki temel koşulun bölümlerin kullanıcılara orijinal bilgi vermesi olduğu düşünülmektedir. Birbirine benzeyen standart ve teknik ifadelerle dolu çok sayıda CAM/KAM bildirim yerine ihtiyaca uygun bilgi sunan bildirimlerin daha faydalı olacağı ifade edilebilir. KAM bölümünün kapsamı CAM bölümüne göre daha geniş olmakla birlikte uygulamada denetçilerin bu bölümü ele alırken standartların ön gördüğü bir talimatı yerine getirmekten ziyade kullanıcılara özgün bilgi sunma gayesini göz önünde bulundurması önem arz etmektedir. Aksi durumda bu bölümler zamanla standartlaşarak bilgi değeri düşük konulara dönüşebilir. IAASB’nin ortaya koyduğu standartlar birçok

ülkede uygulanmasından dolayı ilke bazlı olarak, farklı ihtiyaçlara da cevap vermesi bakımından daha geniş çerçeve sunmaktadır. ABD'deki CAM uygulamalarının biçimsel olarak daha az sayıda bildirim ve daha öz açıklamalara yer vermesi bakımından bilgi değerinin daha yüksek olabileceği ifade edilebilir. Denetçilerin ilke bazlı geniş çerçeve sunan IAASB standardındaki gereklilikleri yerine getirmekle yetinmekten ziyade sunduğu KAM'ların kullanıcılara katkı sunan içerikte olup olmadığı konusuna dikkat etmesi gerektiği düşünülmektedir. Şüphesiz ülkelerin farklı özellikleri bakımından bildirilen konuların biçimi ve içeriği arasında fark olması mümkündür ancak burada temel amacın kullanıcılara daha fazla özgün bilgi sunulması olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

Literatürde CAM konusunun sıklıkla denetçinin yasal sorumlulukları bakımından ele alındığı görülmektedir. Bu husus Anglosakson hukuk kültürü ve ABD'de denetim faaliyetinin konumu ile ilgilidir. KAM konusunda ele alınan çalışmaların önemli bir kısmı ise çeşitli kesimlerin görüşleri ve bildirilen konuların analizine odaklanmıştır. Bazı çalışmalarda CAM/KAM konusunun denetim firmasının ve işletmenin bazı özelliklerinden etkilendiğine yönelik kanıtlar sunulmuştur. Bu araştırmada da bazı eğilimler saptanmış olmakla birlikte başka araştırmalarda daha fazla CAM/KAM bölümü üzerinden değerlendirme yapılarak olası eğilimler saptanabilir. Bunun yanında bu bölümlerin amaçlarına ne derece hizmet ettiğini farklı kesimlerin görüşlerini alarak belirli aralıklarla incelemek faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Afterman, A.B. (2016). The pcaob's proposed new auditor's report: a sneak peek at what lies ahead. *The CPA Journal*, July, 64-65.
- Akdoğan, N., Bülbül, S. (2019). Bağımsız denetçi raporlarında kilit denetim konularının bildirilmesinde Bist 100 şirketlerindeki ilk uygulama sonuçlarının değerlendirmesine yönelik bir araştırma. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 18(56), 1-24.
- Altawalbeh, M.A., Alhajaya, M.E.S. (2019). The investors reaction to the disclosure of key audit matters: empirical evidence from jordan. *International Business Research*, 12(3), 50-57.
- Arzova, S.B., Şahin, B.S. (2020). Isa 701 (bds 701) kilit denetim konuları: bist 30, bist 50 ve bist 100 endekslerinde yer alan finans kurumlarına yönelik analiz. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 20(60), 75-94.
- Aytaç, A., Gücenme Gençoğlu, Ü. (2020). Key audit matters: a perspective based on bibliometric analysis. *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 22(3), 547-562. <https://doi.org/10.31460/mbdd.749642>
- Beaubrun, K. (2019). What can we learn about cams from kams? (Çevrimiçi) <https://blog.auditanalytics.com/what-can-we-learn-about-cams-from-kams/>, 16.01.2021
- Brasel, K., vd. (2016). Risk disclosure preceding negative outcomes: the effects of reporting critical audit matters on judgments of auditor liability, *Accounting Review*, 91(5), 1345-1362. <https://doi.org/10.2308/accr-51380>
- Christensen, B.E., Glover, S.M., Wolfe, C.J. (2014). Do critical audit matter paragraphs in the audit report change nonprofessional investors' decision to invest?. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 33(4), 71-93. <https://doi.org/10.2308/ajpt-50793>
- Christofferson, E., Grönberg, K. (2018). Informativeness of key audit matter (kam) disclosures- an exploratory study of isa 701 in sweden (Yüksek Lisans Projesi). Gothenburg University, İsveç.
- Church, B.K., Davis, S.M, McCracken, S.A. (2008). The auditor's reporting model: a literature overview and research synthesis. *Accounting Horizons*, 22(1), 69-90.
- Cohen Report (1978). Conclusions, and Recommendations.
- Doğan, A. (2017): Yeni denetim raporlaması. *Muhasebe ve Denetim Dünyası*, 4, 1-20.
- Ertan, Y., Kızık, E. (2019). Kilit denetim konuları: BİST imalat sektöründe faaliyette bulunan işletmelerin 2017 yılı denetim raporlarının incelenmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, August 2019 (Special Issue), 263-278. DOI: 10.25095/mufad.60602
- European Commission Green Paper (1996). The Role, the Position and the Liability of the Statutory Auditor within the European Union.
- Extended Auditor's Reports: A Review of Experience in the First Year, U.K. Financial Reporting Concil (FRC), (2015).
- Fellnäs, V., Strömbäck, J. (2015). *Key audit matters – a study of its value to private investors* (Yüksek Lisans Projesi). Lunds University, İsveç.
- Final Report of the Advisory Committee on the Auditing Profession to the U.S. Department of Treasury (2008).
- Fourie, P. (2019). Audit matters: critical versus key. (Çevrimiçi) <https://home.kpmg/ca/en/home/insights/2019/07/audit-matters-critical-versus-key.html>, 16.01.2021
- Geiger, M.A. (1988). SAS no. 58: did the asb really listen?, *Journal of Accountancy*, 1988, 55-57.
- George-Silviu, C., Melinda-Timea F. (2015). New audit reporting challenges auditing the going concern basis of accounting. *Procedia Economics and Finance*, 32, 217-224. [https://doi.org/10.1016/S2212-5671\(15\)01385-4](https://doi.org/10.1016/S2212-5671(15)01385-4)

- Gimbar, C., Hansen, B., Ozlanski, M.E. (2016). Early evidence on the effects of critical audit matters on auditor liability. *Current Issues in Auditing*, 10(1), A24-A33. <https://doi.org/10.2308/cia-51369>
- Gold, A., Melina Heilmann, M (2019). The consequences of disclosing key audit matters (KAMs): A review of the academic literature. *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 93(1/2), 5-14. <https://doi.org/10.5117/mab.93.29496>
- Güleç, Ö. F. (2020). Muhasebe meslek mensupları perspektifinden bağımsız denetimde kilit denetim konuları. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 19(59), 253-274.
- Hollie, D. (2020). Early evidence on the as 3101 critical audit matters disclosure. *Journal of Forensic and Investigative Accounting*, 12(1), 45-54.
- IAASB Meeting Highlights and Decisions, February, (2013). (Çevrimiçi), https://www.iaasb.org/system/files/meetings/files/20120214-IAASB-February-2013_Meeting_Highlights-final.pdf, 12.12.2020.
- IAASB, Meeting, Main Agenda, Auditor Reporting – Issues and IAASB Working Group Proposals, December, (2010). (Çevrimiçi), https://www.iaasb.org/system/files/meetings/files/5854_1.pdf, 12.12.2020.
- IAASB, Meeting, Main Agenda, Auditor Reporting—Issues and Task Force Proposals September, (2012). (Çevrimiçi), https://www.iaasb.org/system/files/meetings/files/20120917-IAASB-Agenda_Item_9A-Auditor_Reporting_Issues-v6.pdf, 12.12.2020..
- IAASB, Meeting, Main Agenda, Auditor’s Report – IAASB Working Group Report, December, (2009). (Çevrimiçi), <https://www.iaasb.org/system/files/meetings/files/5108.pdf>, 12.12.2020.
- IAASB, The New Auditor’s report, a comparison between the iaasb and the us pcaob standards. (2017).
- International Organization of Securities Commissions (IOSC) (2009). Auditor Communications Consultation Report, September.
- ISA 701 Communicating Key Audit Matters in the Independent Auditor’s Report, IAASB.
- Jermakowicz, E.K., Epstein, B., Ramamoorti, S. (2018). CAM versus kam—a distinction without a difference? making judgments in reporting critical audit matters. (Çevrimiçi), <https://www.cpajournal.com/2018/02/19/cam-versus-kam-distinction-without-difference/>, 15.01.2021
- Kachelmeier, S.J. Schmidt, J.J., Valentine, K. (2014). The disclaimer effect of disclosing critical audit matters in the auditor’s report. Working Paper, University of Texas at Austin. (Çevrimiçi), http://184.72.107.21/_assets/files/faculty-and-research/conferences-and-seminars/accounting-seminars/KSV_93014.pdf, 18.01.2021
- Kachelmeier, S.J., vd. (2020). The forewarning effect of critical audit matter disclosures involving measurement uncertainty. *Contemporary Accounting Research*, 37(4), 2186–2212. <https://doi.org/10.1111/1911-3846.12583>
- King, C.G. (1999). The measurement of harmonization in the form and content of the auditor’s report in the european union. *Journal of International Accounting, Auditing & Taxation*, 8(1), 23-42.
- Kneer, D.C., vd. (1996). An empirical examination of the influence of the “new” us audit report and fraud red-flags on perceptions of auditor culpability. *Managerial Auditing Journal*, 11(6), 18-31.
- Ozlanski, M.E. (2019). Bright lines vs. blurred lines: when do critical audit matters influence investors’ perceptions of management’s reporting credibility?. *Advances in Accounting*, 45, 1-11. <https://doi.org/10.1016/j.adiac.2019.04.001>
- Pelzer, J.R.E. (2016). *Understanding barriers to critical audit matter effectiveness: a qualitative and experimental approach*. (Doktora Tezi). The Florida State University, ABD.
- Pinello, A., Puschaver, L., Volkan, A. (2020). The relationship between critical accounting estimates and critical audit matters. *Accounting & Taxation*, 12(1), 23-33.

- Pratoomsuwan, T., Yolrabil, O. (2020). Key audit matter and auditor liability: evidence from auditor evaluators in Thailand. *Journal of Applied Accounting Research*, 21(4), 741-762. <https://doi.org/10.1108/JAAR-10-2019-0147>
- Rapley, E.T., Robertson, J.C., Smith, J.L. (2020). The effects of disclosing critical audit matters and auditor tenure on investors' judgments. 1-56. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3294340>
- Sarısoy, Ö., Keleş, N. (2019). Bağımsız denetim raporunda kilit denetim konularına yer verilmesi ve beklenti farkları. *Mali Çözüm*, 153, 39-66.
- Segal, M. (2019), Key audit matters: insight from audit experts. *Meditari Accountancy Research*, 27(3), 472-494. <https://doi.org/10.1108/MEDAR-06-2018-0355>
- Sierra-García, L. vd. (2019). Understanding the determinants of the magnitude of entity-level risk and account-level risk key audit matters: the case of the united kingdom. *The British Accounting Review*, 51, 227-240. <https://doi.org/10.1016/j.bar.2019.02.004>
- Sirois, L.P., Bédard, J., Bera, P. (2017). The informational value of key audit matters in the auditor's report: evidence from an eye-tracking study. (Çevrimiçi), https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2469905, 23.12.2020.
- The Auditor's Report on an Audit of Financial Statements when the auditor Expresses an Unqualified Opinion and Related Amendments to PCAOB Standards (2017). PCAOB Release No. 2017-001, AS3101, (Çevrimiçi), <https://pcaobus.org/Rulemaking/Docket034/2017-001-auditors-report-final-rule.pdf>, 10.10.2017
- Treadway Commission (1987). Report of the National Commission on Fraudulent Financial Reporting (NCFRR).
- Vinson, J.M., Robertson, J.C., Cockrell, R.C. (2019). The effects of critical audit matter removal and duration on jurors' assessments of auditor negligence. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 38(3), 183-202. <https://doi.org/10.2308/ajpt-52319>
- Weirich, T.W., Reinstein, A. (2014). The pcaob's proposed new audit report, *CPA Journal*, 84(4), 24-29

